

ЕРІХ ФРОММ ПРО СВОБОДУ ТА ЇЇ РІЗНОВИДИ

Бондаренко Є.Ю.

e-mail: yelyzaveta.bondarenko@nure.ua

Харківський національний університет радіоелектроніки, каф. філософії,
м. Харків, Україна

The work explores the phenomenon of freedom as a fundamental value of human development. Based on the ideas of Erich Fromm, the author analyzes the dual nature of freedom: as an opportunity for self-realization and as a challenge requiring responsibility. Two aspects of freedom are considered: «freedom from» external coercion and «freedom» for creative and educational activities. Special attention is paid to the phenomenon of «escape from freedom», which manifests itself through conformism, authoritarianism and destructiveness. It is emphasized that true freedom provides inner maturity, responsibility and the ability to make conscious choices.

Свобода – це тема, яка стосується кожного. Що вона означає? Для чого вона нам потрібна? І чи справді ми прагнемо бути вільними? На перший погляд свобода видається благом: ми хочемо незалежності, прагнемо звільнитися від обмежень, які нас стримують. Але свобода – це не лише привілей, але й складний процес, який зачіпає глибинні аспекти нашого буття. І чи завжди ми усвідомлюємо, що свобода – це не лише нові можливості, а й відповідальність, яку ми повинні прийняти? Іноді ця відповідальність настільки лякає, що змушує нас уникати свободи, шукаючи простішого життя.

Еріх Фромм, один із найвидатніших мислителів ХХ століття, присвятив цій темі значну частину своєї творчості. У своїй відомій праці *«Втеча від свободи»* він глибоко досліджує, як свобода впливає на особистість і суспільство. Чому свобода, яка здається благом, може лякати? Чому іноді люди воліють відмовитися від неї на користь підкорення або конформізму? У своєму аналізі Фромм показує, що свобода – це не лише стан, але й виклик, який вимагає зрілості, мужності та здатності до самостійного мислення. Фромм описує причини, чому люди бояться свободи, яка тісно пов'язана з їхньою індивідуальністю. Ми всі народжуємося вільними, але, зростаючи, змушені приймати соціальні умови і не порушувати суспільний договір, згідно з яким ми повинні вписуватися в суспільство. У нас є вибір: жити відповідно до власних внутрішніх потреб, стаючи повноцінною особистістю, або ж обрати конформізм і спокійне життя, схвалене всіма, але позбавлене свободи. Для людини, яка обирає спокій і комфорт, свобода перетворюється на психологічну проблему, породжуючи почуття невпевненості і тривоги. Людина боїться власної індивідуальності і в результаті відмовляється від

неї, стаючи невольною і неповноцінною особистістю. Фромм задається питанням, чи можлива в сучасному суспільстві поява розвиненої особистості, яка віддає перевагу свободі, чи більшість людей схильні підкорятися панівним у суспільстві ідеям, якими б вони не були. Щоб краще зрозуміти це, Фромм поділяє свободу на два типи: «свобода від» і «свобода для». Свобода «від» означає звільнення від зовнішніх обмежень, авторитетів чи традицій, які стримують людину. Це перший і найголовніший крок до незалежності. Наприклад, коли людина звільняється від батьківського контролю, суворих суспільних норм або політичного гніту, вона відчуває полегшення і щастя. Це звільнення дозволяє людині визнати себе окремою, незалежною особистістю. Однак Фромм підкреслює, що свобода «від» – це лише початок. Свобода від зовнішнього примусу не гарантує повного щастя, якщо людина не знайде, як використати цю незалежність для створення чогось нового. Свобода «для» – це наступний, більш зрілий рівень свободи. Він передбачає вміння використовувати свою незалежність для досягнення позитивних цілей: творчості, любові, побудови власного життя. Ця свобода вимагає активності, сміливості, незалежного мислення. Наприклад, свобода «для» проявляється тоді, коли людина починає реалізовувати свій потенціал, працювати над мистецьким проектом чи розвивати суспільно корисну справу. Це не лише можливість уникати зовнішнього тиску, а й здатність наповнювати своє життя сенсом.

Фромм попереджає, що в сучасному світі багато людей зупиняються на рівні свободи «від», не знаходячи способу перейти до свободи «для». Це породжує внутрішню порожнечу, тривогу та кризу ідентичності. Він звертає увагу на те, що свобода не завжди сприймається як благо. Попри те, що люди прагнуть незалежності, вони часто бояться відповідальності, яка з нею пов'язана. Уникнення цієї відповідальності Фромм називає «втечею від свободи». Він виділяє три основні форми цієї втечі.

Перший шлях – авторитаризм, який трактується як «тенденція відмовитися від незалежності своєї особистості, злити себе з кимось або чимось зовнішнім, щоб отримати владу, якої бракує індивіду». Фромм зазначає, що авторитаризм особливо поширений у тоталітарних суспільствах, де люди відмовляються від своєї свободи заради безпеки. Але така форма втечі руйнує індивідуальність і перетворює людину на пасивного виконавця чужої волі. Далі йде деструктивність – агресія, спрямована на навколишній світ або на саму себе. Людина руйнує те, що не може контролювати, щоб уникнути відчуття безпорадності. Це може проявлятися у формі насильства, залежностей або саморуйнування. Такий спосіб втечі є спробою зняти напругу, спричинену свободою, але він не приносить справжнього визволення. Навпаки, деструктивність лише поглиблює почуття ізоляції та відчуження. Конформізм є найпоширенішим способом втечі від свободи. Людина зливається з масою, пристосовуючись

до суспільних очікувань і відмовляючись від самостійності. Конформіст живе за чужими правилами, приймаючи готові рішення, що позбавляє його від необхідності брати відповідальність за своє життя. У сучасному світі, де домінує масова культура, конформізм стає особливо поширеним явищем.

На думку Еріха Фромма, справжня свобода можлива лише тоді, коли людина досягає внутрішньої зрілості. Поняття зрілої свободи виходить далеко за межі простого звільнення від зовнішніх обмежень. Зріла свобода – це активна участь у творенні власного життя відповідно до власних цінностей і переконань. Вона вимагає не лише сміливості, але й глибокої усвідомленості, яка робить людину здатною керувати своїм життям. Однією з основ зрілої свободи є автентичність. Це здатність залишатися собою, незважаючи на зовнішній тиск і соціальні очікування. Автентична людина живе відповідно до своїх переконань і цінностей, а не підлаштовується під соціальні шаблони. Фромм підкреслює, що лише чесність із собою відкриває шлях до справжньої гармонії та щастя. Ще одним важливим аспектом зрілої свободи є відповідальність. Фромм вважає, що свобода неможлива без здатності приймати рішення і нести відповідальність за їх наслідки. Це передбачає готовність визнавати власні помилки, аналізувати їх і робити висновки для подальших дій. Відповідальність вимагає сміливості, адже вибір завжди пов'язаний з ризиком. Найвищими проявами свободи Фромм вважає любов і творчість. За його словами, любов – це не володіння чи контроль, а здатність підтримувати і надихати інших. Вона дозволяє нам вийти за межі власного «я» і формувати зв'язки, які роблять життя багатшим і змістовнішим. Творчість, у свою чергу, дозволяє людям реалізувати свій внутрішній потенціал, створюючи щось нове і унікальне.

Отже, свобода – це не просто право діяти на власний розсуд, а здатність жити свідомо і відповідально. Це благословення, яке відкриває шлях до самореалізації, але водночас і виклик, який вимагає внутрішньої зрілості, мужності та готовності приймати наслідки своїх рішень. Свобода «від» – це лише перший етап, який дає можливість позбутися зовнішнього примусу. Однак справжнє щастя і повнота життя приходять тоді, коли людина переходить до свободи «для». Саме в цьому процесі – через творчість, любов і відповідальність – людина розкриває свій потенціал, досягаючи гармонії з собою і світом.

Список використаних джерел

1. Фромм Е. Втеча від свободи. Харків : Клуб сімейн. Дозвілля. 2019. 288 с.
2. Снайдер Т. Про свободу. Львів : Човен. 2024. 432 с.